

Sümerbank

İzmir’de düzenlenen I. İktisat Kongresinde milli sanayileşme ve kalkınmada tarıma dayalı sektörlerin desteklenmesi ve üreticilerin rekabete uyumlu duruma getirilmeleri kararı alınmıştır. Bunun için ilk elden üretimde modern alet ve makinelerin kullanılması yoluyla fabrikalaşmaya geçilmesi ve sonuçta şirketleşmeye gidilerek yerli girişimci sınıfının meydana getirilmesi planlanmıştır.

Bu amaç çerçevesinde gereksinim duyulacak finans sorununu çözmek için Sanayi ve Maden Bankası kurulmuş ise de ekonomik krizler ve dönemin getirdiği iktisadi şartların elverişsizliği bankadan istenen verimin alınamaması ile sonuçlanmış ve banka kapatılmıştır. Bankanın işletmeleri Devlet Ofisi’ne devredilmiş ise de buradan da beklenen sonuç alınamadığından dolayı kısa süre sonra 11 Temmuz 1933 tarihinde Sümerbank kurulmuştur.

Adını Atatürk’ün verdiği Sümerbank’ın kuruluş amacı kanunda; *“Alüminyum sanayi işleri ve bankacılık muameleleri ile iştigal etmek”* şeklinde vurgulanmıştır. İştigal edeceği konular da Devlet Sanayi Ofisinden devralınan fabrikaları işletmek ve özel sanayi işletmelerindeki devlet iştirak hisselerini ticaret kanununa göre idare etmek, özel kanunlarla verilmiş haklara dayanarak yapılacak fabrikalar hariç olmak üzere devlet sermayesi ile inşa edilecek bütün sanayi kuruluşlarının etüd ve projelerini kurmak ve işletmek olmuştur. Ayrıca kuruluş ve işletmeleri memleketin iktisadi yapısı için verimli olan sanayi işlerine sermayesinin izin verdiği ölçüde iştirak veya yardım etmek de eklenmiştir. Sümerbank’ın ilgileneceği genel sanayi işleri önem sırasına göre;

1. Ana hammaddesi memlekette yetişen ve henüz üretim miktarı tüketimi karşılayamayan sanayi,
2. Ham ihracat mallarını imalat veya kısmen imalat haline koyarak kıymetlendiren ve sürümünü kolaylaştıran sanayi,
3. İmalatı ülkede yapılan ve büyük miktarda tüketimi olan ve hammaddelerinin ithal edildiği ancak fabrikaları yapılar ise ülke içinde de hammadde üretiminin yapılabilmesi mümkün olan sanayi,
4. Hammaddesi ithal olunan yurt içinde de üretilme imkânı bulunmayan fakat imalat aşamalarının memlekette yapılmasının faydalı olacağı planlanan sanayi kollarıdır.

Sümerbank’ın kuruluş amaçlarında bu yatırım faaliyetleri yanında işletilen fabrikalarda gerekli olan istihdamı kurmak için işçi, usta, uzman ve mühendis yetiştirmek üzere okular açmak, bu istihdam için üniversitelerde öğrenci okutmak, yurtdışına eğitim ve staj için öğrenci göndermek de önemli bir husus olarak ele alınmıştır. Sümerbank’ın yatırım ve istihdam konularının yanı sıra sanayi kuruluşlarına kredi sağlaması ve genel bankacılık işlerini yürütmesi, milli sanayinin gelişmesi için önlemler araması ve bu konuda İktisat Vekâletine raporlar sunması da amaçları arasında bulunmaktadır.

Sümerbank’ın sermayesi, Hükümetin teklifi ve banka yönetiminin kararı ile bir misline kadar arttırılabilmesi imkânıyla 20 milyon lira olarak belirlenmiştir. Bu sermaye; Devlet Sanayi Ofisinden devralınan hak ve hisseler ile ihtiyat akçeleri, Devlet Sanayi Ofisinden devralınacak fabrikaların sabit ve devredilen sermayeleri ve terk edilmiş varlıkları ve Devlet Sanayi Ofisinden devralınan iştirak hisseleri önemli yer tutmaktadır. Ayrıca Türkiye Sanayi Kredi Bankasından devralınan hak ve hisseler, ihtiyat akçeleri, sabit ve mütedavil sermaye ile devlet tarafından verilen tahsisattan oluşmaktadır. Sümerbank’ın ilk Genel Müdürü Nurullah Esat Sümer ve ilk yönetim kurulu başkanı da Safa Apaydın’dır.

Sümerbank kanununda en önemli maddelerden birisi devralınacak fabrikaların şirketleşmesine dair olan maddedir.

Burada Sümerbank'ın devraldığı ve sermayesi tamamen devlete ait olan fabrikaları devrinden itibaren bir sene içinde uzman heyetler tarafından belirlenen kıymetleri ile sınırlı sorumlu ve kendisine bağlı şirketler haline getirme şartıdır. Aynı cins üretim yapan fabrikaların bir şirket altında toplanması, şirketlerin hisse senetlerinin tamamının banka adına yazılı olması kararlaştırılmıştır. Burada önemli olan vurgu ise adı geçen şirketlerin hisselerinin kısmen veya tamamen Türk şahıs ve kuruluşlara satılmasının uygun olacağına belirtilmiş olmasıdır. Bu yerli girişimci yaratma kaygısının ve amacının bir göstergesidir.

1.Beş yıllık sanayi programı bağlamında kurulan ilk fabrikalar, Kayseri Bez Fabrikası, Konya- Ereğli Bez Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası ve Malatya Bez Fabrikasıdır. 1932 yılında İsmet İnönü'nün Sovyetler Birliğine yaptığı ziyaret sonucunda varılan anlaşmayla ve Sovyet uzmanların verdiği raporlardan hareketle Sümerbank tarafından kurulan ilk fabrika Kayseri Bez Fabrikası olmuştur. 20 Mayıs 1934 tarihinde temeli atılan fabrika 6 Eylül 1936 tarihinde üretime başlamıştır. Fabrikanın kuruluşunda makine ve aletler Sovyet Birliği tarafından karşılanmış aynı zamanda çalışanlar için fabrika lojmanlarının da inşa edilmesiyle Türkiye'ye sosyal konut anlayışı da getirilmiştir. 20 Ekim 1934 tarihinde temeli atılan ve 4 Nisan 1936 tarihinde üretime başlayan ikinci fabrika Konya-Ereğli Bez Fabrikası olmuş bu fabrika da enerji ihtiyacını kendi bünyesinde kurulan termik santralden elde etmiştir.

Atatürk'ün açılışına katıldığı ve kuruluş itibariyle diğerlerinden ayrılan fabrika ise Nazilli Basma Fabrikasıdır. Basma makineleri hariç hemen hemen tümüyle Sovyet kredisiyle ve makineleriyle donatılan ve 25 Ağustos 1935'te temeli atılan fabrika 9 Ekim 1937 tarihinde üretime geçmiştir. Nazilli Basma Fabrikası Atatürk'ün tasarladığı etrafını da değiştiren, modernleştiren fabrika modelinin ilkidir. Bu fabrika üretimin yanı sıra araştırma geliştirme faaliyetlerinin yapıldığı laboratuvar, istihdam politikası bağlamında bir okul, spor ve sanata desteğiyle bir kültür kompleksi de olan yaşam alanıdır. Dolayısıyla fabrika kurulduğu ilçeyi kısa süre içerisinde kalkındıran, değiştiren ve yeni yatırım alanlarına vesile olan bir yapıya dönüşmüştür. 1937 yılında Çocuk Kütüphanesi ve 700 kişilik tiyatro salonuna sahip olan fabrika yine aynı yıl Sümer Spor ile bölgede gençler için spor yapma imkânları da sağlamıştır.

28 Kasım 1935'te temeli atılan ve 2 Şubat 1938 tarihinde üretime geçen Bursa Merinos Fabrikası da İngiliz tarzı üretim sistemine sahip bir fabrika olarak kurulmuştur. Yine 1937 yılında temeli atılan ve 1940 yılında üretime geçen diğer fabrika da Malatya Bez Fabrikasıdır. Bu fabrika yerli sermayenin katkılarıyla yani İş Bankası, Ziraat Bankası ve Sümerbank ortaklığıyla kurulan fabrikadır. Sümerbank yukarıda bahsedilen fabrikalar dışında da birçok kuruluşa kaynaklık etmiş ve işletmesini üstlenmiştir. 1934 yılında üretilen mamullerin satışını da yapabilmek ve piyasayı düzenlemek amacıyla Sümerbank mağazaları kurulmuştur. Sümerbank yerli ve milli kuruluşların gelişmesinde öncü olduğu gibi bu fabrikaların bulunduğu bölgelerde toplumsal hayata da etki etmiş, yarattığı istihdam ile fabrikalarda çalışan işçi, usta, uzman ve mühendislerin yaşam şartlarına dair okul, kreş, tiyatro, spor kulüplerinin açılması Atatürk'ün kurmayı düşündüğü modern vatandaş tipinin inşasında da etkili olmuştur. Kurulduğu dönemden bu yana halkı ucuza ve kaliteli şekilde giydiren Sümerbank, mağazalarında her gelir grubuna vadeli kumaşlar temin etmiş, Türk ailelerinin giydiği giysilerden, perdesine ve halısına kadar hayatının içinde olmuştur. Kurulduğu yerlerden işçileri seçmiş olması bölgede istihdam yaratması bağlamında etkili olmuştur.

Kurulduğu yıllardan itibaren milli sanayiye kurmak, girişimci sınıfı geliştirmek ve modern toplum inşasında itici güç olması amacıyla kurulan Sümerbank, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurduğu kuruluşlarla bu amaca ulaşmıştır. Sümerbank bünyesinde kurulan uçak ve traktör üretim fabrikaları, 1950 sonrasında ABD ile olan ilişkiler ve anlaşmalar bağlamında üretimini azaltmış veya kapanmıştır. Sümerbank, kuruluşundan itibaren dokuma sektöründe 30, Deri ve

kundura sektöründe 4, Çimento, Kimya, Demir Çelik, Ticaret ve kâğıt sektörlerinin de dahil olmasıyla 56 işletmeye finanstan işletmeye kadar çeşitli alanlarda kaynaklık yapmıştır. Bankacılık sektöründe de 49 şubesiyle sanayi alanında milli ve yerli girişimci sınıfın güçlenmesinde etkili olmuştur. Yatırım ortaklığı, işletmeciliği, bankacılığı ve satış mağazalarıyla kurulduğu her yerde cumhuriyetin modern sınıfının ve vatandaş tipinin inşasında etkili olan Sümerbank'ın 11 Eylül 1987 tarihinde 12184 sayılı (KİT) Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesi hakkındaki kanun gereği özelleştirilmesine karar verilmiştir. Aynı yıl Sümer Holding AŞ adını alan bu kuruluşa bağlı diğer teşekküller özelleştirme kapsamında satılmıştır. İştiraklerinin önemli bir kısmının özelleştirmeye tabi tutulduğu Sümer Holding AŞ halen Hazine ve Maliye Bakanlığı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı bünyesindedir.

İbrahim ERDAL

KAYNAKÇA

BCA:30.1.0.0/14.81.4.

BCA:30.1.0.0/19.107.13.

BCA:30.18.1.2/35.26.11.

BCA:30.18.1.2/38.57.4.

ERDAL, İbrahim, **Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Cumhuriyetin Milli Burjuva Oluşturma Girişimi**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2021

“Ekonomi Tarihi, Cumhuriyetin Sanayi Okulu: Sümerbank”, **Ekonomik Forum Dergisi**, TOBB Yayını, S 266, Ekim 2016, s.100-105.

KAL, Nazmi, “Atatürk Modeli Fabrika”, **Ekonomik Forum Dergisi**, TOBB Yayını, S 258, Eylül 2016, s.84-87.

KAL, Nazmi, **1923-1939 Kalkınma Mucizesi-Atatürk'ün Diktiği Ağaçlar**, ATAY Yayınları, 2014.

KORALTÜRK, Murat, **Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü Sümerbank**, Creativ Yayıncılık, İstanbul 1997.

Sümerbank Kanunu, Ulus Basımevi, 1934.

Sümerbank X. Yıl 11.7.1933- 11.7.1943, Cumhuriyet Matbaası, Ankara 1943.

Sümerbank, Apa Ofset Basımevi, Ankara 1963.

Sümerbank, Bankacılık Sınai, İşletmecilik, Mağazacılık, DSİ Matbaası, Ankara 1971.

Sümerbank, R. Zelliç Basımevi, İstanbul 1946.

26/09/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sumerbank/?pdf=3364> adresinden erişilmiştir